

S. XII: «las *deumas* de Sant Beat --- *las deumas* de Bauart --- a Isalt en *las delmas* --- en *las deumas* de Lenas» (en un Memorial adquisitionum ab ecclesia Sancti Beati, copiat en el *Cartulari de Lezat*, Luçaire, *Recueil*, 4).

DERIV.: *Delmar* 'llevar un de cada deu' del b. ll. DECIMARE, que aplicat a les collites trobem en el baix llatí de Catalunya, p. ex. en docs. de 1045 i 1209 («fructibus et rebus secundum consuetudinem terre *decimari* debent», Bast.-Bass., 853), i també a fora, *decimando* ger. en Voragine (ed. Graesse, p. 696) traduït per les *VidesR* amb l'adjectiu *delmador* 'subjecte a delme' (*delmadora* ms. B, *dolm-* ms. P), d'on cat. *delmar* v. [1400; JRoig, *Spill*, 15778]; secundàriament pren el sentit de 'castigar o afeblir llevant un o matant-ne un de cada deu' [1803, Belv.] 'causar grans pèrdues, gran mortaldat' [escr. Renaix.]. *Delmable*. *Delmador* «decimator, -cumanus» [DTo., 1670].

Delmari 'territori subjecte a delme' [variant *delmar*, 1395 «terres que són en lo *delmari* del dit lloch», «los balles --- poden penre gent dins los *delmaris* de abdós los dits castells», docs. referents a Castellbò o a Farrera de Pallars en *Spill*, a. 1518, 57r, 71r], pres del b. ll. *decimarius*; també en bearnès antic *desmar* o *desmari* 'territori que tributa a una parròquia' [a. 1410, *Cart. d'Ossau*, 117, 118.37]. D'altra banda el mot s'usà també amb el sentit de 'persona encarregada de cobrar el delme' en la forma arcaica *dizmer* en un doc. de 1030: «signum Adalelmo *dizmer*, Adalbertus sacer ---» (Miret i S., *Noms de la contrada d'Organyà*, p. 443), que ha quedat com a cat. *delmer* tradicional en el Maresme (a Sant Pol de Mar, 1914ss. hi havia una rica família de *Cal Delmer*).

Redelme 'part que s'exigia d'una collita ja delmada', havia estat primitivament *rere-delme* (b. ll. *retrodecimum*), de la reducció del qual resultà, per haplogia (tal com *re-taule*, *re-botiga*, *re-cuina*, *re-basta*, sortiren de *rere-*): «que-ls hòmens de Campeles dos ayns seguentz donen lo *reredelme* entir a la dita obra», doc. de la V. de Ribes, de 1309 (RLR VIII, 61) i ja c. 1283 a la mateixa vall amb *-yme* (ib. iv, 57, context a *inversió VESSAR*); la forma reduïda ja en doc. de la SdUrg., de 1470 (BABL XI, 284) i, en forma llatinitzada, ja en un doc. vallespirenc de 1168 (entre els agregats de Costoja: «de manso de Colomer habeas *redecimum*», RLR III, 290).

Degà 'canonge major d'un capítol catedral': «fo procurador lo *degà* d'Urgelet», doc. de c. 1251 (PPujol, *Docs. Vg.*, 16.63, p. 27) del b. ll. DECANUS 'terme genèric d'alts oficials administratius', perquè solia ser triat el més antic o responsable entre deu DECEM, de títols semblants (ja en docs. carolíngis de França, i en d'altres de Catalunya, ací generalment eclesiàstics, des de 958, Bast.-Bass., 843-4), resta mot viu en català fins als segles més baixos, p. ex. el del monestir de St. Joan de les Abadeses: en la cançó del romeu acusat falsament de furt, el reu diu a la seva vella mare: «aneu a trobà 'l Veguè / el Veguè d'aquesta vila»

(MilàF, *Romllo.*, 31.23), versió A, que s'antiquà i les altres reemplacen el personatge antiquat *veguer* per *jurat* o (la H, recollida a St. Joan) per «aneu a trobà 'l *degà*»; després 'president d'altres incorporacions' [1629], especialment quan és 'president per edat'; *degania* 'deganat': «les paraules que nós e vós avièm espreses del feit de la *degania* e-l cabitle de la Sed», c. 1260 (PPujol, *Docs. Vg.*, 23.7, p. 30), b. ll. de Cat. *decania* a. 1210 (Bast.-Bass., 842-3); *deganat* [1629, DTo. 1757].

CPT.: *Disset*, *divuit*, *dinou*, resulten de l'evolució fonètica normal de *dezesset*, *dezevuit*, *dezenou* (< DECEM ET SEPTIEM, D. ET OCTO, D. ET NOVENM), quan la -z- intervocàlica caigué segons la norma fonètica catalana; sembla que el hiatus *de-e-set*, etc. pogué resoldre's de tres maneres: per contracció *desset*, i per diferenciació, sigui en *deasset*, sigui en **deisset*, d'on sortiria la forma standard (sobretot pròpia del cat. central) *disset*, *divuit*, *dinou*. En català medieval el tipus *deasset* té encara gran extensió, i tanta o més la forma ja contraeta en *e* simple: *desset*, *devuit*, *dennou*, són les formes usades, p. ex., per Eiximenis en el *Regiment* (NCL., 21.9, 21.16, 21.21).

En ross. i en general a l'extrem NE. la -z- es presenta resistent i resta fins i tot el tipus predominant (gens sorprenent donada la continuïtat immediata amb el lld., si bé en aquest cpt. cal comptar també amb el factor exposat supra a propòsit de *deè*/*desè*, *deembre*/*desembre*); l'*InuLC* recull set testimonis de '17', dels quals un escrit *deseset*, un *desesset*, i cinc (des de 1355 a 1429) *desesat*; tres de *dese(v)uyt* (1386-1450) amb un *divuyt* (1380); un de *desenou* (1380) contra un de «cent e *deanou* liures», a. 1405. *Desezet* a. 1459 en carta del municipi de Perpinyà al Consell de Barcelona (RLR I, 332); *desavuit* passim en doc. vallespirenc de 1625 (Ll. Roig de Prats de Molló, f° 100); *desasset* i *desavuit* en un romanç de 1707 recollit per Verdagner a Prats de Molló (MilàF, *Romllo.*, 136), i resta avui la forma standard rossellonesa (*desanou*, Saisset, *Catalanades del Ross.*, 224).

Importa notar que almenys en l'interior del dialecte, es pronuncien amb *e* més o menys oberta (almenys no neutra) en la primera síl·laba: *dezəbùit* als Angles de Capcir, *dezəbùit*, *dezənòu*, anoto a Talau (Confient, 1960). Detall explicable per conservació de la consciència del caràcter compost del mot (tal com diem encara *želkùit* o *korprés* o *orsəbinā* o *mali-fétə* en compostos ja soldats des de fa un miler d'anys), però preciós per a fer-nos comprendre els detalls de l'evolució fonètica en les formes dialectals del Sud, no sols les valencianes i mallorquines sinó també les del català central: car així s'entén que en trobar-se en seqüència immediata dues *ee* (*deasset*, etc.), la primera molt més oberta que la segona, les lleis de la diferenciació havien de dur necessàriament a l'evolució cap a *deisset*, etc., d'on *disset*.

Altrament, ni mancaren més enllà de l'Albera casos de les formes sense -z- (com ja hem vist, i encara: «a hun lloc --- a una llegua de Narbona, *de-nou* mo-